

Ключевые слова: доход, прибыль, факторы влияния, собственные финансовые ресурсы, корреляционно-регрессионный анализ.

As a part of the study the review of economic theory evolution as to the understanding of the essence of profit was undertaken. At an early development stage of economy the notion of profit was replaced by the terms “benefit” or “gain” which were formed primarily in the exchange process.

Key words: income, profit, impact factors, own financial resources, correlation and regression analysis.

УДК 658.153

ОЦІНКА ЛІКВІДНОСТІ ТА ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

І.А. БЕРЖАНІР, кандидат економічних наук

У статті досліджено економічну сутність понять „ліквідність” та „платоспроможність”. Проаналізовано показники платоспроможності і ліквідності підприємств України, досліджено чинники, що спричинили їх зміни, та запропоновано напрями їх покращення.

Платоспроможність та ліквідність підприємства є невід’ємними поняттями ринкової економіки. Кожен суб’єкт господарювання прагне підтримувати стійкий фінансовий стан, абсолютну ліквідність та платоспроможність. Головною проблемою ефективного функціонування підприємств України сьогодні є відсутність такої комплексної оцінки платоспроможності та ліквідності, яка б дійсно давала можливість керівництву підприємства виявляти слабкі місця та приймати правильні управлінські рішення.

Значний вклад в розробку методологічних і методичних аспектів оцінки ліквідності та платоспроможності підприємств внесли вітчизняні та зарубіжні вчені-економісти: М. Білик, І. Бланк, В. Забродський, В. Ковальов, М. Коробов, Л. Лахтіонова, Є. Мних, В. Негашев, М. Родіонова, Г. Савицька та інші вчені. Однак незважаючи на глибину проведених досліджень, недостатньо вивченими залишаються питання співвідношення ліквідності та платоспроможності з іншими характеристиками фінансового стану підприємства.

Метою статті є дослідження економічної сутності понять „ліквідність” та „платоспроможність”, оцінка ліквідності та платоспроможності підприємств України та визначення напрямів їх покращення.

Методика досліджень. Методологічною основою дослідження є фундаментальні основи економічної теорії, наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів, законодавчі та нормативні акти України щодо

оцінки фінансового стану підприємств. В процесі дослідження використовувались абстрактно-логічний, статистичний, монографічний методи проведення наукових досліджень.

Результати досліджень. Фінансовий стан підприємства з позиції короткострокової перспективи оцінюється показниками ліквідності й платоспроможності.

Аналіз економічної літератури та нормативних документів свідчить про наявність різних тлумачень сутності платоспроможності та ліквідності підприємства, протиріччя в методичних підходах до розрахунку показників, що формують їх рівень, та загальній оцінці платоспроможності та ліквідності підприємства.

Переважно вчені визначають платоспроможність підприємства як здатність погашати свої короткострокові фінансові зобов'язання. Так, на думку Н. В. Колчиної, платоспроможність означає наявність у підприємства грошових ресурсів та їх еквівалентів, достатніх для розрахунків за кредиторською заборгованістю, яка потребує негайного погашення [1]. Підтримує цей підхід і одночасно розширює визначення платоспроможності М. М. Крейніна. Вона вважає, що платоспроможність – це наявність у підприємства коштів, достатніх для сплати боргів за всіма короткостроковими зобов'язаннями й одночасно безперерійного здійснення процесу виробництва та реалізації продукції [2].

О. С. Гудзь вважає, що платоспроможність підприємства у широкому розумінні включає кредитоспроможність, податкоспроможність та ліквідність підприємства [3]. Ліквідність підприємства, тобто спроможність своєчасно перетворювати активи в гроші з метою виконання необхідних платежів, становить одну із необхідних умов забезпечення платоспроможності. При цьому окремі дослідники стверджують, що платоспроможність ширше поняття, ніж ліквідність [4, 5].

Однак окремі економісти вважають, і ми підтримуємо таку позицію, що не слід ототожнювати платоспроможність та ліквідність [6]. Так, Л.А. Лахтіонова стверджує, що ліквідність суб'єкта господарювання – це здатність та швидкість перетворення оборотних активів у грошові кошти з метою погашення поточних зобов'язань як у міру надходження термінів їх сплати, так і прострочених боргів [6].

Таким чином, запропоноване визначення ліквідності суб'єкта господарювання як здатність та швидкість перетворення оборотних активів у грошові кошти з метою погашення поточних зобов'язань як у міру надходження термінів їх сплати, так і прострочених боргів найбільш повно відображає природу цього поняття та враховує ринкові умови господарювання. Поняття платоспроможності та ліквідності суб'єкта господарювання дуже близькі, але друге є місткішим: від ступеня ліквідності залежить платоспроможність.

Платоспроможним може вважатися підприємство, яке має достатньо фінансових ресурсів для оплати усіх поточних зобов'язань і одночасно

безперебійного здійснення свого виробничого процесу. У фінансовій практиці управління платоспроможністю аграрних підприємств здійснюється за допомогою певних фінансових індикаторів, які демонструють, яку частину поточних фінансових зобов'язань підприємство спроможне погасити за рахунок фінансових ресурсів і на скільки загальна сума оборотних активів перевищує ці боргові зобов'язання.

Чистий оборотний капітал як абсолютний показник ліквідності і платоспроможності у 2006 – 2011 рр. на підприємствах України демонстрував позитивну динаміку (табл. 1): він збільшився на 148371 млн грн (більше, ніж у 4 рази). Це, безперечно, позитивне явище, що свідчить про підвищення платоспроможності підприємств.

1. Динаміка показників ліквідності та платоспроможності підприємств України у 2006 – 2011 рр.

Показник	Нормативне значення	Рік						Відхилення (+,-) 2011 р. до 2006 р.
		2006	2007	2008	2009	2010	2011	
Чистий оборотний капітал, тис. грн	>0	40150	75359	81977	185859	220652	188521	148371
Загальний коефіцієнт покриття	>1,5 (2)	1,07	1,13	1,14	1,19	1,16	1,11	0,04
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,6 – 0,8	0,80	0,82	0,83	0,88	0,87	0,86	0,06
Коефіцієнт незалежної (забезпеченої) ліквідності	0,8 – 1	1,04	1,09	1,09	1,14	1,13	1,08	0,04
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	>0,1	0,10	0,14	0,15	0,17	0,17	0,14	0,04
Коефіцієнт абсолютної платоспроможності	0 – 0,1	0,06	0,09	0,09	0,10	0,09	0,06	0,00
Питома вага оборотних активів в загальній сумі активів, %	тенденція до зростання	46,05	46,27	46,1	48,26	49,65	51,54	5,49
Питома вага запасів в оборотних активах, %	тенденція до спадання	22,2	23,45	22,77	22,48	21,6	19,9	-2,30
Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами	>0,5	0,07	0,11	0,13	0,16	0,14	0,1	0,03
Коефіцієнт відновлення (втрати) платоспроможності	>1	–	1,1	1,135	1,165	1,175	1,135	0,035

Коефіцієнт покриття не відповідав нормативному значенню – у 2006 р. він становив 1,07, досяг максимального за період значення 1,19 у 2009 р., однак у подальшому знижувався і становив 1,11 у 2011 р. Отже, підприємствам не вистачає оборотних активів для погашення поточних зобов'язань. Зростання коефіцієнта покриття в перші роки економічної кризи на фоні відзначеного раніше росту зобов'язань підприємств свідчить про спричинене кризою нарощення запасів та дебіторської заборгованості, а також зниження оборотності оборотних активів.

Як видно з табл. 1, коефіцієнт швидкої ліквідності був у нормативних межах тільки на початку періоду, складаючи 0,8. Протягом 2007 – 2011 рр. він збільшувався, досягнувши максимального значення у 2009 р. — 0,88, однак на кінець періоду дещо знизився і встановився на рівні 0,86. Оскільки відхилення було незначним, то очікувана платоспроможність на період середньої тривалості періоду обороту дебіторської заборгованості була нормальною.

Коефіцієнт незалежної ліквідності демонстрував схожу динаміку. Він дещо перевищував нормативне значення протягом усього аналізованого періоду, становлячи 1,08 на кінець періоду.

Коефіцієнт абсолютної ліквідності протягом аналізованого періоду відповідав нормативному значенню: у 2006 р. він становив 0,1, протягом 2007 – 2009 рр. зростав до 0,17, а у 2011 р. становив 0,14. Це свідчить про те, що підприємства мають досить високий запас ліквідності і в змозі негайно погасити значну частку поточних зобов'язань наявними коштами.

Коефіцієнт абсолютної платоспроможності протягом 2006 – 2011 рр. також був у нормі і змінювався незначним чином: його значення і на початок, і на кінець аналізованого періоду становило 0,06, хоча відбувалося його підвищення до 0,1. Отже, підприємства могли розраховуватися за поточними зобов'язаннями найближчим часом і без особливих труднощів.

Питома вага оборотних активів підприємств нарощувалася у 2006 – 2011 рр. Так, у 2006 р. вона становила 46,05%, за період збільшилася на більше, ніж 5% і склала у 2011 р. 51,54%. Це мало позитивний вплив на їх діяльність і призвело до підвищення платоспроможності. Питома вага запасів у оборотних активах зменшилася за аналізований період з 22,2% до 19,9% або на 2,3%. Це явище позитивне, оскільки запаси – найменш ліквідна частина оборотних активів підприємства.

Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами не відповідав нормативному значенню протягом усього періоду, склавши 0,1 у 2011 р. Отже, у підприємств України хоча і є власний оборотний капітал, проте його недостатньо.

Коефіцієнт відновлення платоспроможності протягом 2006 – 2011 рр. був більше за 1: у 2007 р. 1,1, а у 2011 р. — 1,14. Отже, підприємства протягом 6 місяців в змозі відновлювати платоспроможність.

Таким чином, стан ліквідності і платоспроможності вітчизняних підприємств можна вважати задовільним.

Стан ліквідності і платоспроможності підприємств у розрізі видів економічної діяльності має суперечливу динаміку (табл. 2).

2. Динаміка чистого оборотного капіталу підприємств України за видами економічної діяльності у 2006 – 2011 рр., млн грн

Вид економічної діяльності	Рік						Відхилення (+,-) 2011 р. до 2006 р.
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	7549	8934	119	19301	27462	32507	24958
Промисловість	21788	38537	48021	78564	80531	56796	35008
Будівництво	1156	2514	3664	11029	11605	12779	11622
Торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	-2657	7296	10969	28132	20143	13500	16156
Діяльність готелів та ресторанів	-39	-159	494	88	-144	-255	-215
Діяльність транспорту та зв'язку	2115	3611	3284	6701	112	2741	626
Фінансова діяльність	12116	19729	16732	47718	61298	63581	51465
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	-2399	-5267	-1476	-6390	19733	9386	11785
Освіта	80	21	6	49	61	91	11
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	68	117	226	99	128	-220	-287
Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	400	73	224	373	-398	-2344	-2744

Найгіршим є стан надання комунальних та індивідуальних послуг, діяльності у сфері культури та спорту. У 2006 р. чистий оборотний капітал підприємств галузі становив 400 млн грн, однак поступово знижувався за 2006–2011 рр. і досяг значення –2744 млн грн у 2010 р. Ці підприємства відчувають гострий дефіцит платіжних засобів для покриття поточних зобов'язань.

Погіршення стану ліквідності також відбулося у підприємств охорони здоров'я та надання соціальної допомоги: у 2006 р. капітал був на рівні 68 млн грн, але змінювався неоднозначно протягом періоду і в 2011 р. становив – 220 млн грн; діяльності готелів та ресторанів – їх чистий оборотний капітал зменшився на 215 млн грн і становив – 255 млн грн у 2011 р.

І, навпаки, істотне поліпшення стану платоспроможності спостерігалось у таких видах діяльності як торгівля, ремонт побутових приладів, автомобілів та предметів широкого вжитку: із –2657 млн грн капітал збільшився на

16156 млн грн і становив 13500 млн грн у 2011 р. Подібна ситуація відбувалася і на підприємствах, що займаються операціями з нерухомим майном, орендою, інжинірингом та наданням послуг підприємцям, де приріст капіталу склав 11785 млн грн

Коефіцієнт покриття відповідав нормативним значенням тільки на підприємствах галузей сільського господарства, мисливства та лісового господарства (крім 2008 р.) та фінансової діяльності, де він був найвищим серед усіх видів діяльності (табл. 3). Отже, ці підприємства підвищували рівень платоспроможності і нарощували платіжні засоби.

3. Динаміка коефіцієнта покриття підприємств України за видами економічної діяльності у 2006 – 2011 рр.

Вид економічної діяльності	Рік						Відхилення (+,-) 2011 р. до 2006 р.
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	1,43	1,56	1,12	1,73	1,63	1,65	0,21
Промисловість	1,11	1,19	1,22	1,28	1,21	1,12	0,01
Будівництво	1,05	1,10	1,15	1,21	1,17	1,17	0,12
Торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	0,99	1,03	1,05	1,07	1,04	1,02	0,03
Діяльність готелів та ресторанів	0,97	0,92	1,38	1,02	0,97	0,96	-0,01
Діяльність транспорту та зв'язку	1,09	1,13	1,11	1,14	1,00	1,04	-0,05
Фінансова діяльність	1,78	1,94	2,20	2,23	2,13	1,86	0,08
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	0,96	0,93	0,97	0,96	1,09	1,03	0,08
Освіта	1,32	1,13	1,04	1,17	1,18	1,22	-0,10
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	1,06	1,10	1,33	1,08	1,08	0,89	-0,18
Надання комунальних та індивідуальних послуг, діяльність у сфері культури та спорту	1,04	1,03	1,05	1,09	0,94	0,77	-0,26

На решті підприємств України відбувалося погіршення стану ліквідності і платоспроможності та знижувався коефіцієнт покриття: діяльність транспорту і зв'язку (-0,05), діяльність готелів та ресторанів (- 0,01), освіта (- 0,10), охорона здоров'я та надання соціальної допомоги (- 0,18), надання комунальних послуг, діяльність у сфері культури та спорту (- 0,26). Загалом підприємствам не вистачає оборотних активів для розрахунку за поточними зобов'язаннями і у них існують проблеми з ліквідністю та платоспроможністю. Особливо проблемними і вразливими у цьому відношенні є сфери, що надають соціальні послуги населенню.

Коефіцієнт забезпечення власними оборотними коштами (табл. 4) не відповідав нормативному значенню на підприємствах усіх видів економічної діяльності протягом 2006–2011 рр. і наближався до бажаного рівня тільки у підприємств, що займаються фінансовою діяльністю (0,46 у 2011 р.). 3-поміж інших галузей, окрім фінансової діяльності, найкраще забезпечені власними оборотними коштами також підприємства сільського господарства, мисливства та лісового господарства (0,39 у 2011 р.).

4. Динаміка коефіцієнта забезпечення власними оборотними коштами підприємств України за видами економічної діяльності у 2006–2011 рр.

Вид економічної діяльності	Рік						Відхилення (+,-) 2011р. до 2006 р.
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	0,30	0,36	0,11	0,42	0,39	0,39	0,09
Промисловість	0,10	0,16	0,18	0,22	0,17	0,10	0,00
Будівництво	0,05	0,09	0,13	0,17	0,15	0,15	0,10
Торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	-0,01	0,03	0,05	0,07	0,04	0,02	0,03
Діяльність готелів та ресторанів	-0,03	-0,08	0,28	0,02	-0,03	-0,04	-0,01
Діяльність транспорту та зв'язку	0,08	0,12	0,10	0,12	0,00	0,04	-0,04
Фінансова діяльність	0,44	0,48	0,54	0,55	0,53	0,46	0,02
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	-0,05	-0,07	-0,03	-0,05	0,09	0,03	0,08
Освіта	0,24	0,11	0,03	0,15	0,15	0,18	-0,06
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	0,06	0,09	0,25	0,07	0,07	-0,12	-0,19
Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	0,04	0,03	0,04	0,08	-0,06	-0,29	-0,33

Найгірший стан був зафіксований на підприємствах, що належать до сфер діяльність готелів та ресторанів, охорони здоров'я та надання соціальної допомоги, надання комунальних послуг та діяльність у сфері культури та спорту, де значення коефіцієнта були від'ємними. Тобто, на цих підприємствах існує гостра нестача власних платіжних засобів.

Висновки. Отже, найбільші проблеми з платоспроможністю та ліквідністю виникають у підприємств, що працюють у сферах освіти, охорони здоров'я та соціальної допомоги, комунальних послуг, діяльності готелів і ресторанів. А відносно добре забезпечені оборотним капіталом підприємства, що займаються фінансовою діяльністю, сільським господарством, мисливством і лісовим господарством та промисловістю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Финансы организаций (предприятий) / Н.В. Колчина. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2007. — 383 с.
2. Крейнина М.Н. Анализ финансового состояния и инвестиционной привлекательности акционерных обществ в промышленности, строительстве и торговле / М.Н. Крейнина. — М.: ДИС, 1994. — 256 с.
3. Гудзь О.Є. Діагностика та управління платоспроможністю в аграрних підприємствах / О.Є. Гудзь // Сталий розвиток економіки. — 2011. — № 7 [10]. — С. 323 – 326.
4. Іонін Є.Є. Розв'язання питань методологічного обґрунтування понять „платоспроможність” і „ліквідність” / Є.Є. Іонін // Актуальні проблеми економіки. — 2004. — № 6. — С. 31 – 36.
5. Вдовенко Л. Платоспроможність підприємств: сутність та методика розрахунку показників / Л. Вдовенко // Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: С. І. Шкарабан (голов. ред.) та ін. — Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету, „Економічна думка”, 2012. — Вип. 10. — Частина 2. — С. 27–29.
6. Лахтіонова Л.А. Фінансовий аналіз суб'єктів господарювання: [монографія] / Л.А. Лахтіонова. — К.: КНЕУ. — 2001. — 388 с.

Одержано 1.11.12

В статіе исследована економіческая суцність понять „ліквідність” и „платежеспособність”. Проанализированы показатели платежеспособности и ликвидности предприятий Украины, исследованы факторы, которые вызвали их изменения, и предложены направления их улучшения.

***Ключевые слова:** платежеспособность, чистый оборотный капитал, ликвидность, финансовое состояние, ликвидные активы, кредиторская задолженность.*

Economic essence of the notions “liquidity” and “solvency” was researched in the article. The indexes of solvency and liquidity of enterprises of Ukraine were analyzed, the factors that resulted in their changes were studied and the ways of their improvement were suggested.

***Key words:** solvency, net working capital, liquidity, financial state, liquid assets, loan payable.*